

Χατζηγιάννη Μέξη 5, Αθήνα 11528
www.synigoros.gr

Αθήνα, 21 Νοεμβρίου 2008
Αριθμ.Πρωτ. 3476/2008

Προς τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων
Κύριο Ευριπίδη Στυλιανίδη
Α.Παπανδρέου 37
151 80 Μαρούσι

Αξιότιμε κύριε Υπουργέ,
Έλαβα γνώση της υπ.άριθμ. πρωτ. 450/20.11.2008 επιστολής σας (δημοσιευθείσας αυθημερόν στην ιστοσελίδα του Υπουργείου και στα ΜΜΕ), με την οποία εγκαλείτε την Ανεξάρτητη Αρχή της οποίας προΐσταμαι για «*υπέρβαση των ορίων της θεσμικής της αρμοδιότητας*» επί του θέματος της απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών. Υποχρεούμαι, συνεπώς, σε άμεση απάντηση.
Εν πρώτοις, δεν αντιλαμβάνομαι το νόημα της επισήμανσής σας ότι «*το Υπουργείο είναι το μόνο αρμόδιο να κρίνει ... οι ρόλοι μας είναι διακριτοί ... η δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση και το αρμόδιο Υπουργείο δεν προτίθενται να εκχωρήσουν στο ελάχιστο ...*»: ο Συνήγορος του Πολίτη ουδέποτε διεκδίκησε μερίδιο στη λήψη πολιτικών αποφάσεων. Ασφαλώς, λόγω της αρμοδιότητάς του να μεριμνά για «*την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη*» (ν. 3094/2003), ο Συνήγορος του Πολίτη δέχεται αναφορές, οι οποίες συχνά τον υποχρεώνουν να παρεμβαίνει σε θέματα που αποτελούν αντικείμενο έντονης πολιτικής ή ακόμη και ιδεολογικής αντιπαράθεσης· γι' αυτό και φροντίζει οι παρεμβάσεις του να έχουν ως μοναδικό γνώμονα το Σύνταγμα, τους νόμους και τις διεθνείς συμβάσεις που έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Στο πλαίσιο αυτό, άλλωστε, ο Συνήγορος του Πολίτη δεν αποφασίζει, αλλ' απλώς εισηγείται τεκμηριωμένα και αιτιολογημένα, αναμένοντας την ανταπόκριση του εκάστοτε αρμοδίου Υπουργείου, διατηρεί όμως, ήδη απ' ευθείας από τον νόμο 3094/2003, τη δυνατότητα «*να δημοσιοποιήσει την μη αποδοχή των προτάσεών του, εφ' όσον κρίνει ότι δεν αιτιολογείται επαρκώς*».

Το (δυσάρεστο αυτό καθ' εαυτό) γεγονός ότι το επίμαχο έγγραφο της Αρχής μας δόθηκε στη δημοσιότητα προτού παραληφθεί από το Υπουργείο σας, επ' ουδενί δεν δικαιολογεί τον ισχυρισμό σας περί υπέρβασης αρμοδιότητας εκ μέρους του Συνηγόρου του Πολίτη ούτε βεβαίως αποδυναμώνει τις θέσεις του ως προς την ουσία του ζητήματος, τις οποίες άλλωστε ο Συνήγορος του Πολίτη έχει επανειλημμένα διατυπώσει εδώ και πολλά χρόνια. Ειδικότερα :

Στο προκείμενο ζήτημα, για το οποίο έχουμε από μακρού και επανειλημμένα απευθυνθεί τόσο στους προκατόχους σας όσο και σε σας τον ίδιον (έγγραφο Βοηθού Συνηγόρου υπ' αρ. πρωτ. 13216.07.2.3/5.3.2008 προς το Γραφείο Υπουργού), τα επιχειρήματά μας υπήρξαν εξ αρχής αμιγώς νομικά, στηριζόμενα στο Σύνταγμα, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στη σχετική (δεσμευτική για τη διοίκηση) απόφαση υπ' αρ. 77^Α/25.6.2002 της Αρχής

Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα αλλά και σε ελληνική και ευρωπαϊκή νομολογία επί παρεμφερών θεμάτων.

Στα επιχειρήματα αυτά, το Υπουργείο ουδέποτε απάντησε επί της ουσίας, πλην όμως αιφνιδίως, με τις υπ' αρ. πρωτ. 91109/Γ2/10.7.2008 & 104071/Γ2/4.8.2008 εγκυκλίους, τα έκαμε δεκτά (παραπέμποντας, μάλιστα, ρητώς σε «*αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των ανεξαρτήτων αρχών της χώρας μας*») και παρήγγειλε στα σχολεία να μην αξιώνουν θετική ή αρνητική δήλωση θρησκειώματος, παρά μόνο δήλωση απαλλαγής για λόγους συνείδησης. Ο Συνήγορος του Πολίτη έσπευσε να χαιρετίσει την εξέλιξη αυτή με δημόσια ανακοίνωσή

του (31.7.2008). Εκείνη, η αμιγώς εγκωμιαστική δημόσια παρέμβασή του δεν χαρακτηρίστηκε τότε ως «*υπέρβαση αρμοδιότητας*».

Ατυχώς, στη συνέχεια, η υπ' αρ. πρωτ. Φ12/977/109744/Γ1/26.8.2008 εγκύκλιος του Υπουργείου φαίνεται πως όχι μόνο περιέπλεξε το θέμα, αλλ' επί πλέον, όπως ήδη συνάγεται από το τελευταίο αυτό έγγραφό σας, δεν μπορεί, εν τέλει, παρά ν' αποδοθεί σε σιωπηρή κατάργηση της προηγούμενης εγκυκλίου:

- πώς αλλιώς θα μπορούσε να ερμηνευθεί η επιλογή ότι «*δικαίωμα εξαιρέσεως έχουν [μόνον] οι αλλόθρησκοι ή ετερόδοξοι*», όταν έτσι παρέχεται στη διεύθυνση του σχολείου η αρμοδιότητα ελέγχου της προϋποθέσεως αυτής;

- τι νόημα, άραγε, έχει η παραδοχή ότι οι απαλλασσόμενοι «*δεν χρειάζεται να αναγράφουν το δόγμα ή θρήσκευμα στο οποίο πιστεύουν*», όταν αυτή καθ' εαυτήν η κατάθεση σχετικής δήλωσης εκλαμβάνεται εξ ορισμού ως τεκμήριο θρησκευτικών πεποιθήσεων;

- ποιος ήταν, εν τέλει, ο λόγος έκδοσης των υπ' αρ. πρωτ. 91109/Γ2/10.7.2008 & 104071/Γ2/4.8.2008 εγκυκλίων, και ποια η εναρμόνιση προς «*αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου ... και των ανεξαρτήτων αρχών*», αν επρόκειτο απλώς για διατήρηση μιας από δεκαετιών εφαρμοζόμενης πρακτικής;

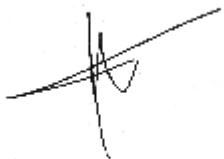
- πώς είναι δυνατό, ταυτόχρονα, αφ' ενός να διατυπώνεται από τον ίδιο τον Υπουργό ο ισχυρισμός ότι «*το μάθημα των Θρησκευτικών δεν έχει ομολογιακό-κατηχητικό χαρακτήρα αλλά είναι γνωσιολογικό*», αφ' ετέρου να αναγνωρίζεται δικαίωμα απαλλαγής για λόγους συνείδησης;

Δεν γνωρίζω, αξιότιμε κύριε Υπουργέ, σε ποιους ακριβώς «*περιορισμένους κύκλους*» αποδίδετε πρόθεση «*ιδεολογικοπολιτικής εκμετάλλευσης*» του θέματος: με όσα πάντως ανέπτυξα πιο πάνω, πρέπει να καθίσταται σαφές ότι ο Συνήγορος του Πολίτη δεν έχει ζηλώσει δόξα ιδεολογικής στράτευσης ή καθοδήγησης, ούτε ασκεί πολιτική. Στην προκειμένη περίπτωση διαπίστωσε (βάσει σειράς αναφορών) ελλιπή ενημέρωση των γονέων και φαινόμενα αποκλίνουσας πρακτικής μεταξύ των σχολείων, στα δε σχετικά κείμενά του δεν συμπεριέλαβε ούτε ένα στοιχείο ή επιχείρημα, το οποίο να μην είχε ήδη επανειλημμένα τεθεί υπόψη σας, αλλά και των προκατόχων σας και των υπηρεσιών του Υπουργείου.

Αξιότιμε κύριε Υπουργέ,

όπως ήδη ανέφερα, η Ανεξάρτητη Αρχή, της οποίας έχω την τιμή να προΐσταμαι, συχνά είναι υποχρεωμένη να παρεμβαίνει σε θέματα που προκαλούν έντονες αντιπαραθέσεις. Επειδή το μάθημα των θρησκευτικών είναι μία από αυτές, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει φροντίσει να διατυπώσει τις σχετικές απόψεις του με ιδιαίτερη νηφαλιότητα και ενδελεχή τεκμηρίωση. Ελπίζω, κατά τα λοιπά, να συνεχιστεί η γόνιμη συνεργασία που έχουμε αναπτύξει με τις υπηρεσίες του υπουργείου σας σε πολλά άλλα θέματα. Σε ό,τι αφορά την Ανεξάρτητη Αρχή της οποίας προΐσταμαι, σας βεβαιώνω ότι θα επιδιώξω την αδιατάρακτη συνέχιση της συνεργασίας αυτής σε όλα τα επίπεδα.

Με τιμή,

Γιώργος Β.Καμίνης

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

Αθήνα, 31-07-2008

Ο Συνήγορος του Πολίτη εκφράζει την ικανοποίησή του για την υπ' αρ. πρωτ. 91109/Γ2/10.7.2008 εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας, σύμφωνα με την οποία «για την απαλλαγή των μαθητών από το μάθημα των Θρησκευτικών ... απαιτείται υπεύθυνη δήλωση ... στην οποία θα αναφέρεται η επιθυμία απαλλαγής, χωρίς να δηλώνεται ο λόγος της συγκεκριμένης επιλογής».

Για το θέμα αυτό, ο Συνήγορος του Πολίτη είχε παρέμβει ήδη από το 2002, μετά από αναφορές γονέων. Σχολιάζοντας τόσο την παλαιότερη εγκύκλιο, σύμφωνα με την οποία χρειαζόταν δήλωση για το ακριβές θρήσκευμα του μαθητή, όσο και τη μεταγενέστερη, σύμφωνα με την οποία αρκούσε η δήλωση «ότι δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος», ο Συνήγορος του Πολίτη επισήμανε ότι: η θρησκευτική ελευθερία περιλαμβάνει και τη δυνατότητα αποχής, ακόμη και ενός ορθοδόξου μαθητή, από τη σχολική θρησκευτική εκπαίδευση. η άσκηση του δικαιώματος απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών δεν μπορεί να συνοδεύεται από αξίωση αποκάλυψης, έστω και αρνητικής, των θρησκευτικών πεποιθήσεων.

Αρχικά το Υπουργείο, επικαλούμενο «γενικότερες επιπτώσεις», δεν δέχθηκε την πρόταση να αρκεί η δήλωση επιθυμίας απαλλαγής, επέμεινε δε ακόμη και μετά την ταυτόσημη απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα.

Μετά από νεώτερη σχετική αναφορά, ο Συνήγορος του Πολίτη είχε επανέλθει επικαλούμενος, επί πλέον, πρόσφατη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που έκρινε αθέμιτη την αξίωση γνωστοποίησης πεποιθήσεων ως προϋπόθεση άσκησης δικαιώματος.